

Сковорода-байкар — викривач суспільних недоліків

Творчість Г. Сковороди, видатного мислителя-гуманіста й письменника-демократа — дорогоцінне надбання прогресивної культури.

Громадська й літературна діяльність Г. Сковороди припадає на час загострення соціальних суперечностей, зумовлених початком руйнування феодальних підвалин і розвитком капіталістичних відносин у Росії та в Україні. Жорстокий кріпосницький гніт викликає піднесення антифеодального руху; на захист гнобленого народу активно виступають представники передової громадсько-політичної думки: Д. Фонвізін, О.Радіщев — у Росії, Г. Сковорода, Я. Козельський та ін. — в Україні.

У своїй творчості Г. Сковорода проголошував ідеї демократизму і гуманізму, виступав проти пануючої тиранії, висловлював волелюбні помисли і сподівання простого народу, утверджував віру у світле майбутнє Вітчизни.

Суспільним ідеалом Г. Сковороди була республіка, де не буде «вражды и раздора», все «будет общее». Яскраве виявлення ці погляди знайшли в поетичній творчості, зокрема в збірці «Сад божественных песней...», куди ввійшло тридцять пісень, написаних у різні роки.

Помітне місце у творчому доробку Г. Сковороди займають вірші соціального плану. Викриваючи пороки тогочасної дійсності, потворний світ експлуататорів-кріпосників, переживаючи трагізм існування гнобленого народу, Сковорода виступає в багатьох своїх творах істинним просвітителем-демократом, переконаним гуманістом. Поет-філософ понад усе ставив свободу, вважав її найвищим благом людини, палко бажав її насамперед для покріпаченого народу. Особливо яскраво оспівав він свободу у вірші «De libertate».

Ідея свободи у творчості Г. Сковороди органічно поєднана з антимонархічними тенденціями. Письменник часом досить відверто висловлює своє негативне ставлення до царизму, до тиранії. Його твори насичені громадським пафосом. Найсильніше цей пафос виявився в 10-й пісні «Саду божественных песней» — «Всякому городу нрав і права...», що справедливо вважається класичним зразком соціальної сатири в давній українській літературі. Засобами в'їдливого сміху, войовничого сарказму письменник таврує тут соціальні відносини в Україні в другій половині XVIII ст., висміює представників різних пануючих станів. Сатиричне вістря пісні спрямоване проти поміщиків і козацької старшини, що прагнуть загарбати якомога більше чужих земель, проти зажерливих купців-лихварів, які грабують людину праці, проти панської розбещеності, проти пияцтва, картярства та ін. Порушує поет у пісні й такі злочини на той час питання, як несправедливе судочинство, схоластичність офіційної освіти. У ряді інших творів із збірки «Сад божественных песней» Г. Сковорода гнівно засуджує й паразитичне існування духовних феодалів, лицемірство служителів церкви.

Як перший «професіональний» український байкар Григорій Сковорода виступив у збірці «Басни Харьковские», куди ввійшли тридцять творів. Написані вони прозою, кожна байка складається з двох частин: лаконічної фабули і «силы», тобто моралі.

Основним джерелом байок були власні життєві спостереження автора над сучасною йому феодально-кріпосницькою дійсністю, вивчена ним за багато років мандрівного життя

народна мудрість. Виходячи з інтересів народу, Г. Сковорода виносить присуд вадам тогочасного суспільства, у сатиричних тонах зображує поміщиків, чиновників, охоплених жадобою наживи, чинів, високих посад. Показовою в цьому плані є одна з кращих байок «Олениця і Кабан». У моралі цієї байки поет осуджує самохвальство, тупоумство панів і підпанків, які намагаються «войти в благородное сословие», «продраться в чин, совсем им не сродный».

У байці «Бджола и Шершень» Г. Сковорода в образі Шершня уособлює паразитичні елементи суспільства, що живуть «хищенієм чужого» і народжені «на то одно, чтоб есть, пить и протчая». Бджола ж стає образом трудового народу, який все життя віддає праці не тільки заради свого існування, але й заради блага інших.

Про тих, хто береться за справу, яка суперечить природженим нахилам, Г. Сковорода зневажливо говорить у байках «Собака и Кобыла», «Орел и Черепаха» та ін.

У ряді байок Г. Сковорода, влучно користуючись засобами алегорії, попереджує представників привілейованих верств, що паразитичний спосіб життя може привести їх до сумного кінця. Так, приміром, Чиж потрапив у неволю, спокусившись «сладкой пищей да красной клеткой» («Чиж и Щиглик»); Щука, «напав на сладкую ядь», проковтнула разом із нею й «удку, увязшую во внутренностях» («Щука и Рак»), В інших байках поет картає «славолюбие» («Сова и Дрозд»),

Більшість байок Г. Сковороди, завдяки їх демократичній спрямованості, громадянським мотивам, — безумовно, видатне явище, оригінальне й своєрідне в історії цього жанру в давній українській літературі. І. Франко високо оцінив байки українського мислителя, зазначаючи зокрема, що вони «писані гарною, декуди навіть граціозною прозою».